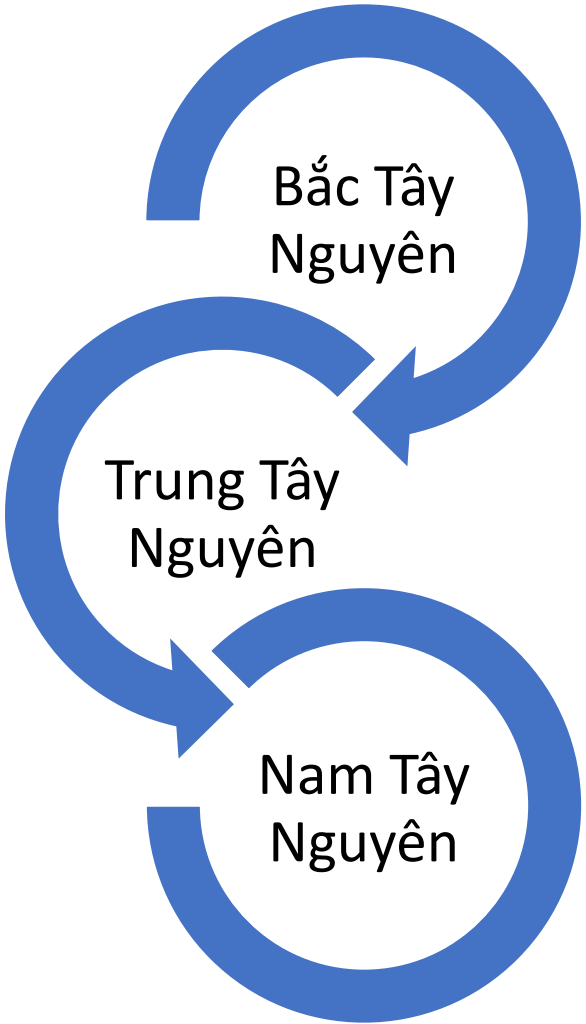
3.5. Các tiểu vùng văn hoá Tây Nguyên

3.5.1. Tiểu vùng văn hóa bắc Tây Nguyên (Gia Rai, Ba Na)

- Bắc Tây Nguyên là tiểu vùng nằm về phía bắc của địa bàn Tây Nguyên
- Địa bàn cư trú của các tộc người Ba Na, Gia Rai, Xê Đăng, Giẻ Triêng, Brâu, Rơmăm..
- Những dãy núi cao như Ngọc Linh (2.598m), Ngọc Krinh (2.066m)..
- Các con sông chính là sông Sêxan, sông Sêrêpôk, sông Ba ...

Phụ nữ dân tộc thiểu số làng Hway (xã Hà Tam, huyện Đăk Pơ, tỉnh Gia Lai) phát triển nghề dệt thổ cẩm. Nguồn: Đức Thuỵ

Đặc điểm văn hoá tiểu vùng Bắc Tây Nguyên

- Tổ chức xã hội là plei (làng)
- Hình thức gia đình lớn trong một ngôi nhà dài khoảng 3-4 thế hệ.
- Có các thần linh được tôn trọng như thần rẫy, thần đất, thần sét, thần rừng, thần lúa, thần bến nước,…

Có ba loại hệ thống lễ hội lớn như:

- lễ hội xung quanh vòng đời người
- lễ hội liên quan đến sự tồn tại và phát triển của cộng đồng
- lễ hội liên quan đến quá trình sinh trưởng của cây trồng,

Nghệ thuật – âm nhạc Bắc Tây Nguyên

- Nghệ thuật ngôn từ, nơi đây có nền văn học dân gian khá lâu đời như truyện cổ, ca dao, dân ca, hát đối đáp
- Các loại nhạc cụ đặc trưng như cồng chiêng, đàn t’rưng, đàn k’lông pút, đinh túk, đàn goong, trống panâng, trống sơgơr…

K'lông pút

K'lông put là nhạc cụ của một số dân tộc ở Tây Nguyên. K'lông pút dân gian có từ 2 đến 5 ống nứa rỗng loại lớn, dài ngắn khác nhau. Ống ngắn nhất từ 60 đến 70 cm, ống dài nhất từ 110 đến 120cm. Đường kính ống từ 5 đến 8cm. Những ống này xếp thanh một hàng trên giá, các đầu ống xếp bằng nhau ở một bên, còn bên kia có đường xéo vì xếp theo thứ tự từ ống ngắn nhất đến ống dài nhất.

Cách sử dụng K'lông pút khá lạ so với những nhạc cụ khác. Người ta để hai bàn tay gần đầu ống nứa rồi vỗ tay vào nhau khiến hơi tác động vào cột không khí của ống phát ra âm thanh, nghĩa là người sử dụng không cần chạm tay vào nhạc cụ.

Đàn K'lông pút. Nguồn: dotchuoinon.com

Đàn đá Tây Nguyên

(Nguồn: Phương Minh)

Hình 3.21. Đàn T'rưng. Nguồn: Việt Bắc

Trang phục Ba Na, Gia Rai. Nguồn: Hoàng Ngọc

Nhà mồ Bắc Tây Nguyên

- Hàng cột có hình trang trí xung quanh hàng rào.
- Các cột này có hình chạm khắc trang trí phần trên, hình cặp ngà voi, bầu nước, cối giã gạo, cái trống, hình người đánh cồng, đánh trống, phụ nữ bồng con, người đàn bà ngồi khóc, người phụ nữ khi đi lấy nước, những nam nữ phô bày bộ phận sinh dục với nhau…

Nhà mồ Kon Tum. Nguồn: Tuấn Anh

3.5.2. Tiểu vùng văn hóa Trung Tây Nguyên (Ê Đê, Mnông)

- Trung Tây Nguyên thuộc địa phận các tỉnh Đắk Lắk, Đắk Nông
- Nơi cư trú của các cộng đồng dân tộc Ê Đê, Gia Rai, Raglai, Mnông, Xơ Đăng, Ba Na…
- Địa hình Trung Tây Nguyên chủ yếu là cao nguyên bằng phẳng và được phân bậc rõ ràng

Dãy núi lửa Nâm Kar. Nguồn: Dak Nong UNESCO Geopark

Hồ Lắk – hồ tự nhiên sâu nhất Tây Nguyên. Nguồn: baoquocte.vn

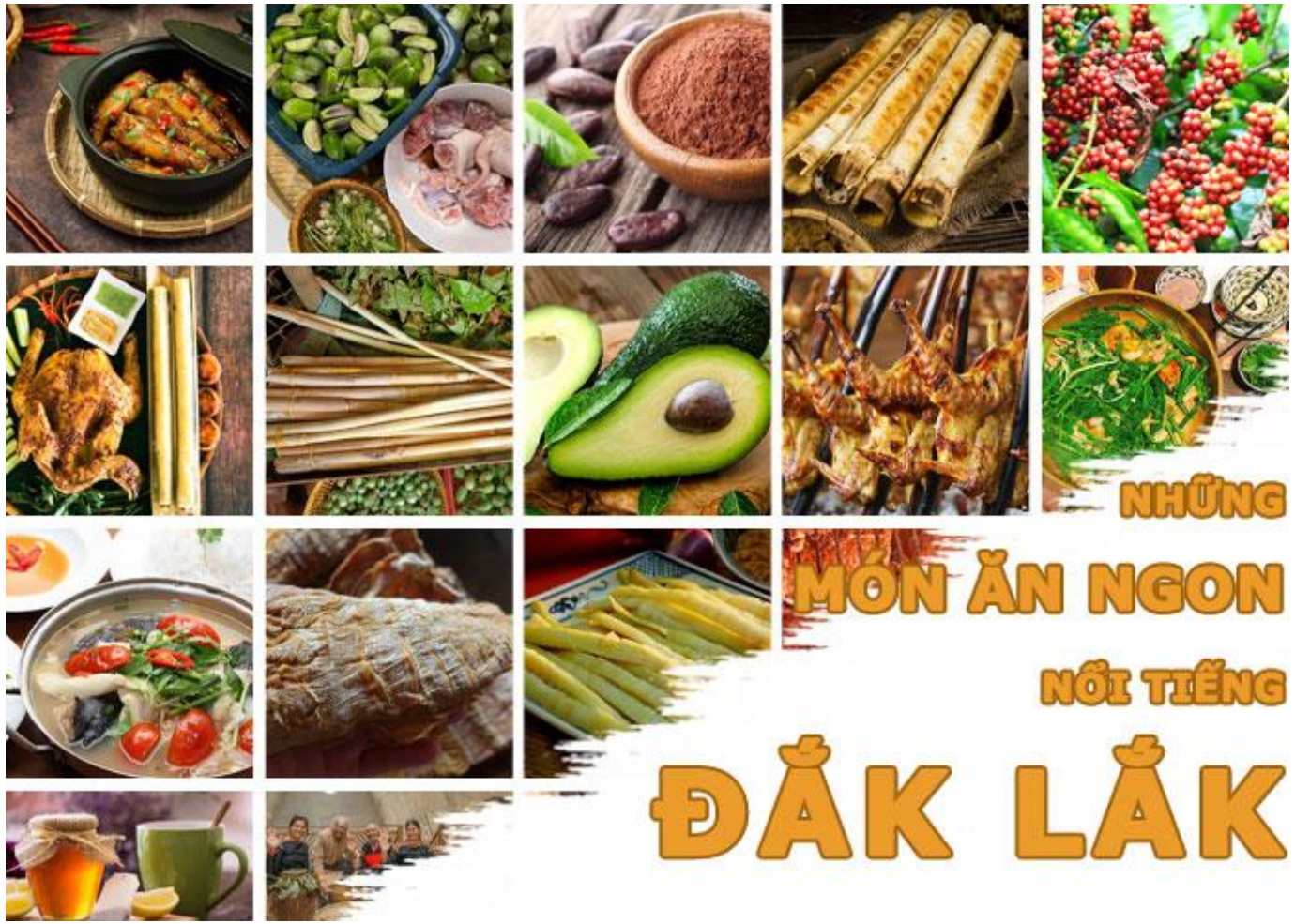
- Vùng có khí hậu nhiệt đới gió mùa á xích đạo với 2 mùa rõ rệt là mưa và khô.
- Hệ thực vật ở đây gồm có 2 nguồn là thực vật phương Bắc và phương Nam.
- Về động vật có các loài động vật ăn cỏ cớ lớn như voi, bò rừng, trâu nai, hươu, hoẵng; các loài động vật quý khác

Du khách "bồi dưỡng" cho voi sau giờ làm việc. Nguồn: baoquocte.vn

Đặc điểm văn hoá vùng Trung Tây Nguyên

- Lương thực từ lúa gạo, ngô, sắn, khoai lang, khoai rừng, khoai môn… đồng bào đã nấu thành cơm, đồ thành xôi, làm thành bánh rán, bánh nướng… Thức ăn của họ đa dạng gồm thịt, cá, rau quả…
- Nước uống thường được đựng trong các quả bầu khô
- Món rượu cần gọi là rơ nơm yăng, thường làm bằng gạo tẻ, muốn rượu ngon thì phải làm bằng nếp.

Món ăn ngon Đắk Lắk. Nguồn: intour.vn

Các món ăn đặc trưng của Đắk Lắk. Nguồn: traveltime.vn

Trang phục cộng đồng Trung Tây Nguyên

- Trang phục truyền thống của đồng bào phổ biến là các loại choàng, quần áo chui đầu, khố váy
- Các màu sắc cơ bản là đỏ, đen, xanh thẫm, trắng, vàng, tím… nhất là màu đỏ trên nền vải chàm đậm
- Hoa văn trang trí hình kỹ hà đơn giản với các loại hình vẽ hoa lá, động vật được cách điệu

Trang phục và hoạ tiết của cộng đồng người Ba Na. Nguồn:

Nhà dài của người Ê Đê

Nhà dài Ê Đê. Nguồn: Phạm Tiệp

Tổ chức xã hội và đời sống tôn giáo

- Cơ sở xã hội truyền thống của đồng bào Ê Đê là buôn. Xã hội của người Ê Đê cũng vẫn theo chế độ mẫu hệ
- Người Mnông đơn vị xã hội cơ bản là bon dưới bon còn có thể có những đơn vị cư trú nhỏ hơn như aluh (xóm).
- Người Ê Đê theo tín ngưỡng đa thần
- Người Mnông thì họ quan niệm thế giới gồm có 3 tầng: tầng trời, tầng đất và tầng dưới mặt đất
- Nghi lễ cúng thần linh của người Ê Đê và người Mnông cũng chia ra làm 3 loại chính: nghi lễ trong vòng đời người, nghi lễ thuộc vòng sinh trưởng của cây trồng và những nghi lễ chung của cộng đồng.

3.5.2. Tiểu vùng văn hóa Nam Tây Nguyên (K ho, Mạ)

- Nam Tây Nguyên thuộc địa phận các tỉnh Lâm Đồng (cũ) và một phần các tỉnh Ninh Thuận, Bình Phước, Đồng Nai (cũ)
- Nơi cư trú của các cộng đồng dân tộc Mạ, Stiêng, K Ho …
- Địa hình Nam Tây Nguyên đa dạng

Cao nguyên Lâm Viên. Nguồn: mia.vn

Mùa hoa dã quỳ và rừng tự nhiên cao nguyên Lâm Viên. Nguồn: mia.vn

- Vùng có khí hậu nhiệt đới gió mùa với 2 mùa rõ rệt là mưa và khô.
- Hệ thực vật phong phú
- Về động vật có đa dạng chủng loại

Thác Voi ở Lâm Đồng. Nguồn: https://vi.wikipedia.org/

Đặc điểm văn hoá vùng Nam Tây Nguyên

- Trong đời sống vật chất, bữa ăn của đồng bào thường là cơm gạo tẻ với muối trộn ớt, sả, măng tươi, một số loại rau rừng, bầu bí, mướp, cà, đọt mây, đọt săn
- Cách chế biến thức ăn chủ yếu là nướng, luộc, kho và nấu canh.
- Thức uống chủ yếu là nước sông suối và rượu cần.

Hình 3.34. Món ăn ngon Lâm Đồng. Nguồn: mia.vn

Các món đặc sản của Lâm Đồng. Nguồn: traveloka.com

Trang phục cộng đồng Nam Tây Nguyên

- Trước đây đàn ông đóng khố, phụ nữ vấn váy ngang lưng, chân quấn xà cạp, áo ngắn bó thân và thích đeo nhiều đồ trang sức.
- Phụ nữ Mạ mặc loại váy quấn, dài quá bắp chân, còn nam đóng khố và cởi trần.
- Phụ nữ Stiêng mặc váy, đàn ông đóng khố, vào mùa rét người ta khoác lên người thêm tấm vải.

Nét tươi sáng trong trang phục người Mạ. Nguồn: Phạm Tiệp

Nghề dệt thổ cẩm của người Stiêng.
Nguồn: Phạm Tiệp

Nhà sàn dài của người Mạ

Nhà sàn dài cổ xưa của người Mạ. Nguồn: nhandan.com

Tổ chức xã hội và đời sống tôn giáo

- Cơ sở xã hội truyền thống của đồng bào K Ho, Mạ là buôn bao gồm những người chung họ hàng. Xã hội của người Ê Đê cũng vẫn theo chế độ mẫu hệ
- Trưởng họ và chủ gia đình đại diện cho họ và gia đình trong việc cùng chủ làng
- Trước khi có các tôn giáo như Thiên Chúa giáo, Tin Lành… du nhập vào thì người Nam Tây Nguyên đã có những tín ngưỡng dân gian truyền thống vô cùng phong phú
- Người K Ho có nhiều nghi lễ, trong đó lễ đâm trâu được xem là lễ chung của cả bon làng, còn lễ vào mùa thì được tổ chức ở từng gia đình.

Nghệ thuật và âm nhạc Nam Tây Nguyen

- Văn học dân gian của người K Ho rất phong phú với các loại truyện cổ, thần thoại, ca dao, thơ ca mang đậm chất trữ tình.
- Về nghệ thuật diễn xướng, các tộc người Nam Tây Nguyên có nhiều loại hình dân ca và nhạc cụ phong phú, độc đáo.
- Những loại nhạc cụ tiêu biểu như chiêng, trống, khèn bầu, khèn môi, đàn 6 dây, sáo…

Khèn bầu 6 ống của người Mạ. Nguồn: Nguyễn Nam

Người Mạ gìn giữ nhạc cụ truyền thống. Nguồn: vtv8.vtv.vn